

2090

M.A. (Gandhian and Peace Studies)
Fourth Semester

Paper – XVIII: Gandhi Rural Development and Panchayati Raj in India
(In all mediums)

Time allowed: ~~3 Hours~~

Max. Marks: 80

NOTE: **Note:** Attempt 50% of Total Questions of Question Paper. Time: 2 Hours ~~3 Hours~~
All will carry equal marks. Fraction will be lower digit.

x-x-x

- I. Attempt any ten of the following in about 25-30 words each:-
- What do you know about the Zila Parishad?
 - Define Gandhian concept of Panchayat Raj.
 - Balwant Rai Mehta Committee 1957.
 - What are the main functions of the Gram Panchayats?
 - Ashoka Mehta Committee Report.
 - Why was the Community Development Programme (1952) was started?
 - What were the main objectives of the National Extension Service 1953?
 - Gram Sabha.
 - How does Panchayati Raj in India promote women empowerment?
 - What is the concept of rural local-self government?
 - What are the major financial reasons of Panchayati Raj Institutions?
 - Salient features of the 73rd Constitutional Amendment Act of 1992.
 - Define the role of political parties in the Panchayati Raj Institutions.
 - Write a short note on functioning of the Panchayati Raj Institutions.
 - Panchayat Samiti. (10x2)

UNIT – I

- II. Explain the evolution of rural self-government in India since 1882. (15)
- III. Discuss the salient features of community development programme (1952). How far the community development programmes are helpful to Panchayati Raj in India. (15)

UNIT – II

- IV. Discuss about the powers and duties of Panchayat Samiti and Zila Parishad. (15)
- V. Explain about the composition, functions and management of different Panchayati Raj Institutions in India. (15)

UNIT – III

- VI. Discuss the salient characteristics of the 73rd Constitutional Amendment Act of 1992 and its impact on Indian rural society. (15)
- VII. Discuss the role and status of women in Panchayati Raj Institutions. (15)

UNIT – IV

- VIII. Explain the causes for poor financial position of the PRI's and suggest measures for improvement of their financial resources. (15)
- IX. Explain the strengths and weakness of PRI's in India. (15)

x-x-x

(Hindi and Punjabi versions enclosed)

P.T.O.

(2)

(3)

ਨੋਟ: ਕਿ-ਹੀਂ ਪਾੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਂ ਕੇ ਉਤਰ ਦੇਂ। ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਭਾਗ (1-4) ਸੇ ਏਕ-ਏਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾ ਚਯਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ-1 ਅਨਿਵਾਰਯ ਹੈ।

-*_*_*-

1. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਮੇਂ ਸੇ ਕਿ-ਹੀਂ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਂ ਕਾ ਉਤਰ 25-30 ਸ਼ਬਦੋਂ ਮੇਂ ਦੇ:-

- (ਕ) ਜਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸੇ ਆਪਕਾ ਕਯਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ?
- (ਖ) ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਕੀ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਕਥਾਰਣਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਜਿਏ।
- (ਗ) ਬਲਕੰਤ ਰਾਯ ਮੇਹਤਾ ਸਮਿਤਿ 1957।
- (ਘ) ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਕੇ ਮੁਖਯ ਕਾਰਯ ਕਯਾ ਹੈ?
- (ਙ) ਅਸ਼ੋਕ ਮੇਹਤਾ ਸਮਿਤਿ ਕੀ ਰਿਪੋਰਟ।
- (ਚ) ਸਾਮੁਦਾਯਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਯਕ੍ਰਮ (1952) ਕਯੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ ਗਯਾ?
- (ਛ) ਗੁਰੁਦਿਯ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੇਵਾ 1953 ਕੇ ਮੁਖਯ ਉਦੇਸ਼ ਕਯਾ ਥੇ?
- (ਜ) ਗਰਾਮਸਭਾ।
- (ਝ) ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਮਹਿਲਾ ਸਸ਼ਕਿਤਕਰਣ ਕੋ ਕੈਸੇ ਬਢਾਵਾ ਦੇਣਾ ਹੈ?
- (ਞ) ਸਥਾਨੀਯ ਗਰਾਮੀਣ ਸਵਸ਼ਾਸਨ ਕੀ ਅਕਥਾਰਣਾ ਕਯਾ ਹੈ?
- (ਟ) ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਸੰਸਥਾਓਂ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਧੀਯ ਕਾਰਣ ਕਯਾ ਹੈ?
- (ਠ) 1952 ਕੇ 13ਵੇਂ ਸੰਵੈਧਾਨਿਕ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਏ।
- (ਡ) ਪੰਚਾਯਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਮੇਂ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਦਲੋਂ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (ਢ) ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਕੇ ਕਾਮਕਾਜ ਪਰ ਟਿਘਣੀ ਲਿਖੋ।
- (ਣ) ਪੰਚਾਯਤ-ਸਮਿਤਿ ਕਯਾ ਹੈ?

ਭਾਗ-1

2. 1952 ਸੇ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਸ਼ਾਸਿਤ ਗਰਾਮੀਣ ਸਵ-ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਵਯਾਛਕਾ ਕਰੋ।
3. ਸਾਮੁਦਾਯਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਯਕ੍ਰਮ 1952 ਕੀ ਮੁਖਯ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਓਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਸਾਮੁਦਾਯਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਯਕ੍ਰਮ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਪੰਚਾਯਤੀ ਰਾਜ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਤਨਾ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ?

ਭਾਗ-2

4. ਪੰਚਾਯਤ ਸਮਿਤਿ ਔਰ ਜਿਲਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਕੀ ਸ਼ਕਿਤਯੋਂ ਔਰ ਕਰੰਯੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
5. ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਵਿਭਿਨ ਪੰਚਾਯਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਓਂ ਕੀ ਸੰਰਚਨਾ, ਕਾਰਯ ਔਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਬਤਾਏ।

ਭਾਗ-3

6. 1952 ਕੇ 13ਵੇਂ ਸੰਵੈਧਾਨਿਕ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਔਰ ਭਾਰਤੀਯ ਗਰਾਮੀਣ ਸਮਾਜ ਪਰ ਇਸਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਮੁਖਯ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਓਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
7. ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਮੇਂ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਔਰ ਸਿਥਿਤਿ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-4

8. ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਕੀ ਖਰਾਬ ਵਿਥਿਤਿ ਸਿਥਿਤਿ ਕੇ ਕਾਰਣੋਂ ਕੀ ਵਯਾਛਕਾ ਕਰੋ ਔਰ ਵਿਥਿਤਿ ਸੰਸਾਧਨੋਂ ਮੇਂ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਏ।
9. ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਪੰਚਾਯਤਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਕੀ ਸ਼ਕਿਤਯੋਂ ਔਰ ਕਮਜੋਰਿਯੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਬਤਾਏ।

-*_*_*-

ਨੋਟ: ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਭਾਗ (1-4) ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

-*_*_*-

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:-

- (ੳ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?
- (ਅ) ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਦੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰੋ।
- (ੲ) ਬਲਵੰਤ ਰਾਇ ਮਹਿਤਾ ਕਮੇਟੀ 1957।
- (ਸ) ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹਨ?
- (ਹ) ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।
- (ਕ) ਭਾਈਚਾਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (1952) ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?
- (ਖ) ਕੌਮੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ 1953 ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਨ?
- (ਗ) ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ।
- (ਘ) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ, ਨਾਰੀ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਣ ਦਾ ਕਿਉਂ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?
- (ਙ) ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਸੈਲਫ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀ ਹੈ?
- (ਚ) ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਧੀ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹਨ?
- (ਛ) 73ਵੀਂ ਸਵਿਧਾਨ ਸ਼ੇਧ ਧਾਰਾ 1992 ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੁਣ ਕੀ ਹਨ?
- (ਜ) ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
- (ਝ) ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਸ਼ੈਲੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
- (ਵ) ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਤੀ।

ਭਾਗ-1

2. 1882 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਸਵੈ-ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (1952) ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸਹਾਇਕ ਹਨ?

ਭਾਗ-2

4. ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਤੀ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
5. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-3

6. 73ਵੀਂ ਸਵਿਧਾਨ ਸ਼ੇਧ ਐਕਟ 1992 ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

7. ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਭਾਗ-4

8. ਪੀ.ਆਰ.ਆਈ. ਦੀ ਮਾੜੇ ਵਿਧੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਧੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਪਾਯ ਸੁਝਾਓ।

9. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਆਰ.ਆਈ. ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜੋਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

-*_*_*-